

Max Weber (1864–1920) – om inflytelserika teman i författarskapet

Föreläsning inspelad 14 jan. 2017

Donald Broady
donald.broady@soc.uu.se
www.skeptron.uu.se/broady/sec/

Föreläsningens innehåll

1. Levnad och författarskap
2. Hur skapas en klassiker?
3. Karta över traditioner
4. Handlande
5. Metodologisk individualism
6. Idealtyp
7. Herravälde
8. Legitimitet
9. Byråkrati
10. Fält
11. Rationalisering
12. Avförtrollning
13. Statusgrupp
14. Aktualisering av historien
15. Förståelse
16. Värdefrihet

Levnad och författarskap (1)

Född 1864 i Erfurt, Preussen

Studier i Heidelberg och Berlin, började med jura.

Såväl sociolog som rättshistoriker, ekonomisk historiker, religionshistoriker, vad vi i dag kallar nationalekonom, med mera. Professor i Heidelberg.

"Nervsjuk" 1903-1919, ingen undervisning och ganska lite publicerat men efterlämnade stora mängder manuskript.

"Die protestantische Ethik und der 'Geist' des Kapitalismus", först publ. i *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1904–1905, den tidskrift för vilken Weber var medredaktör. (Sv. övers. *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*, 1978.)

Död 1920

Levnad och författarskap (2)

Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, 3 band, 1920–1921.

Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre, 1922

Syntetiskt huvudarbete sammanställt postumt: *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*, 1922. (Sv. övers. *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grunder*, 3 band, 1983-1987.)

Textkritisk utgåva av hela författarskapet: *Max-Weber-Gesamtausgabe (MWGA)*, 1984 ff (47 band enl. planerna).

Hur skapas en klassiker? (1)

När Weber dog 1920 värderades han inte högre än ett flertal prominenta tyska sociologer. Varför blev just Weber en klassiker, varför betraktas i dag just han och Durkhem (och ibland ytterligare några) som den moderna sociogins fäder?

Jo, tack vare Talcott Parsons (1902–1979) marknadsföring i USA, i synnerhet *The Structure of Social Action* (1937, 2 ed. 1949, 3 ed. 1968)

Hur skapas en klassiker? (2)

Utrymmets fördelning i Talcott Parsons, *The Structure of Social Action. A study in social theory with special reference to a group of recent European writers*, 1937:

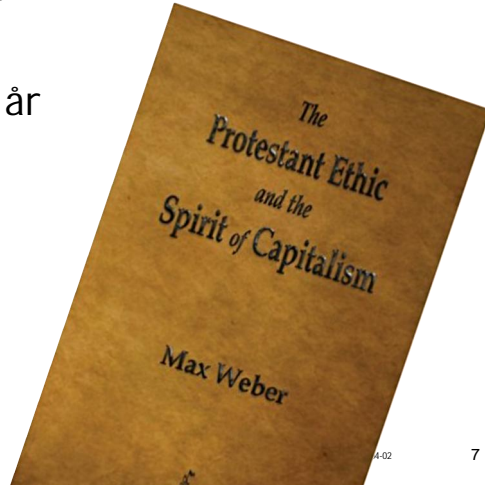
- om Alfred Marshall ca 50 sidor
- om Vilfredo Pareto ca 120 sidor
- om Émile Durkheim ca 170 sidor
- om Max Weber ca 200 sidor, bokens avslutande fjärdel

Mindre utrymme får i Parsons ögon mindre betydande tänkare, såsom Karl Marx som ägnas 7 sidor i kapitlet "Den idealistiska traditionen".

Hur skapas en klassiker? (3)

Parsons översättning *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, 1930

– förblev under många år
det enda av Webers
verk som lästes i
nämnevård
utsträckning
i USA!

Hur skapas en klassiker? (4)

Parsons och den tidiga Uppsalasociologin

Uppsala universitet var först i Sverige med att inrätta sociologi som ett eget examensämne – en avpjälkning från den praktiska filosofin – med Torgny Segerstedt som förste innehavare av professuren fr.o.m. 1955.

Den amerikanska sociologin dominerade. Under tidigt 1960-tal tenderades sociologistudenterna i Uppsala på hela Parsons *The Social System* (1951, 575 sidor) och kunde ägna ett år åt detta verk.

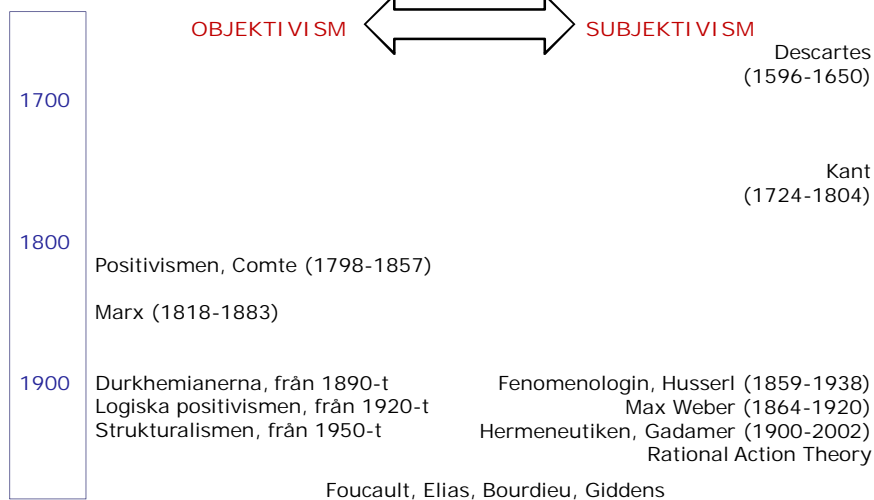
Inom amerikaniserad (inkl. svensk) sociologi styrdes receptionen av Weber i hög grad av Parsons tolkning.

Hur skapas en klassiker? (5)

I Frankrike inträffade Webers genomslag sent, och receptionen kom att präglas av sociologen Raymond Arons introduktion. Denne hade själv varit tidigt ute, sista tredjedelen av Arons översikt över samtida tysk sociologi och filosofi, *La sociologie allemande contemporaine*, 1935, var helt ägnad åt Weber. Men det dröjde ända till 1959 innan den första franska Weberöversättningen publicerades, *Le savant et le politique*, försedd med ett långt förord av Aron.

Arons bokpublikationer under 1960-talet, som byggde på hans föreläsningsserier vid Sorbonne, var präglade av hans Weberförståelse. Aron som var politiskt aktiv högerman, bl.a. framträdande skribent i *Le Figaro*, blev förstås ovän med nästa generation samhällsvetare såsom Althusser, Foucault, Bourdieu m.fl. vilka framträdde under 1960-talet. Inom stora delar av den intellektuella vänstern fick Weber dåligt rykte, förknippades med Arons anti-marxism. När Bourdieu under 1960- och 1970-talet ofta beskylldes för att vara weberian var det inget beröm.

En grov karta över samhällsvetenskapens traditioner

Handlande

Handlande (*Handeln*, motsv. eng. *action*) är skilt från blotta beteendet (*Verhalten*, eng. *behaviour*).

Ty en handling är målinriktad, styrd av en intention, äger en subjektiv mening för den som utför den.

Vattendelare inom modern sociologi mellan

- de som tillskriver intentioner stor betydelse, och
- de som föredrar att studera, inte vad människor vill utan vad de faktiskt gör påverkade av krafter utanför deras kontroll.

De förstnämnda sociologerna kan sägas ta Webers parti, de sistnämnda durkheimianernas.

Metodologisk individualism (1)

Metodologisk individualism är ett tillvägagångsätt inom samhällsvetenskapen som innebär att förklaringar hänvisar till enskilda individers intentioner, handlingar, vilja, val, motiv...

Många företrädare för metodologisk individualism åberopar sig på Weber som en föregångare.

En under senare decennier dominerande forskningstradition präglad av metodologisk individualism är *rational choice*-teori, aka *rational action*-teori (RAT).

Metodologisk individualism (2)

Obs *metodologisk* individualism är ett ställnings- tagande till vilken forsknings*metod* man anser bäst. En sociolog kan vara metodologisk individualist, dvs genomföra sin undersökning *som om* skeenden bestäms av individers medvetna intentioner etc., utan att för den skull hävda att individernas handlande verkligen orsakas av deras medvetna intentioner.

Exempel på utgångspunkter för en metodologisk individualist som undersöker gymnasieval

En Uppsalafamilj ska välja gymnasieskola

Vid köksbordet hörs argumenten för Katedralskolan:

- Trevliga kamrater, många i vänkretsen väljer den
- Skolan gott rykte
- Lärarna lär vara bra
- Pappa gick där, och farfar
- Krävande, visserligen svårt få höga betyg men bra för den personliga utvecklingen, för fortsatta studier och för framtiden

Inom somliga forskningstraditioner låter man förklaringar utgå från individernas rationella överväganden i stil med ovanstående.

En motsats till metodologisk individualism: Förklaringsmodell à la Bourdieu

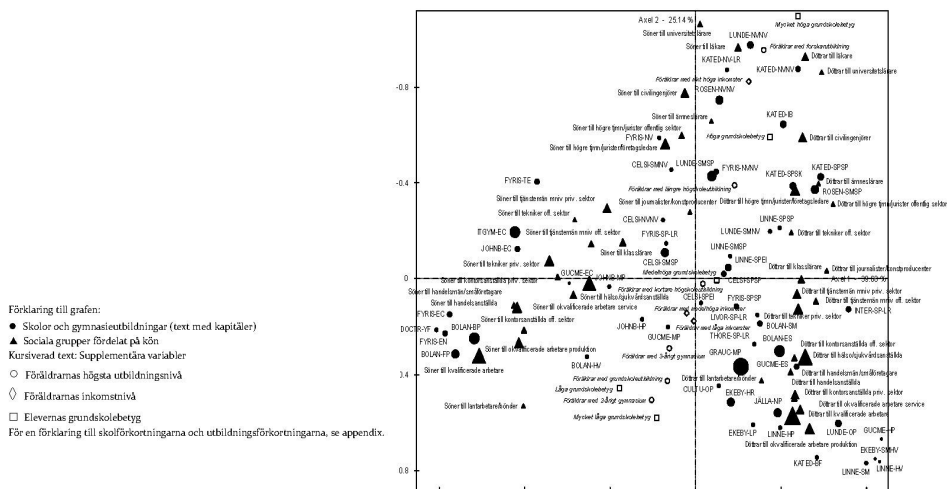
Individer (eller sociala grupper) utrustade med vissa dispositioner (habitus) och andra tillgångar (kapital)

För dem tillgängliga strategier

Positioner i den sociala världen (t.ex. i det sociala rummet, inom utbildnings-systemet, i olika sociala fält etc.)

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

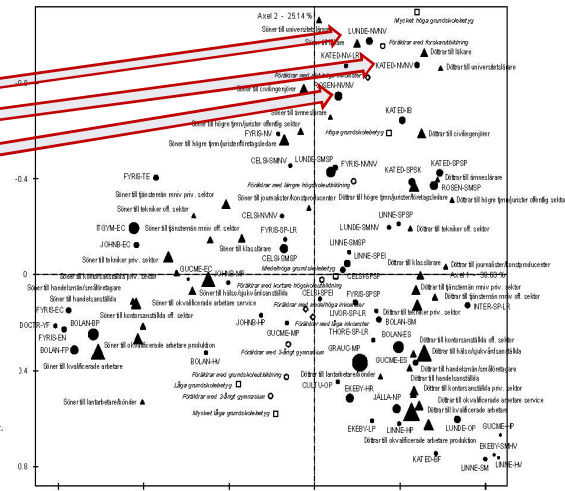
Naturprogrammet på

- Lundellska skolan
- Katedralskolan
- Rosendalsgymnasiet

Förklaring till grafen:

- Skolor och gymnasieutbildningar (text med kapitälter)
  - ▲ Sociala grupper fördelat på kön
  - Kursvervad text: Supplementära variabler
  - Föräldrarnas högsta utbildningsnivå
  - ◇ Föräldrarnas inkomstnivå
  - Elevernas grundskolebetyg
- För en förklaring till skolförkortningarna och utbildningsförkortningarna, se appendix.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadys/c/

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

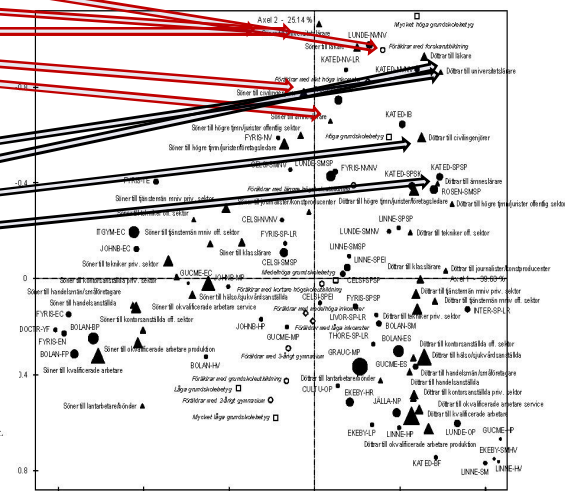
- Föräldrar med forskarutb.
- Söner till univ.lärare
- Söner till läkare
- Söner till civ.ing
- Söner till ämneslärare

- Döttrar till univ.lärare
- Döttrar till läkare
- Döttrar till civ.ing
- Döttrar till ämneslärare

Förklaring till grafen:

- Skolor och gymnasieutbildningar (text med kapitälter)
  - ▲ Sociala grupper fördelat på kön
  - Kursvervad text: Supplementära variabler
  - Föräldrarnas högsta utbildningsnivå
  - ◇ Föräldrarnas inkomstnivå
  - Elevernas grundskolebetyg
- För en förklaring till skolförkortningarna och utbildningsförkortningarna, se appendix.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadys/c/

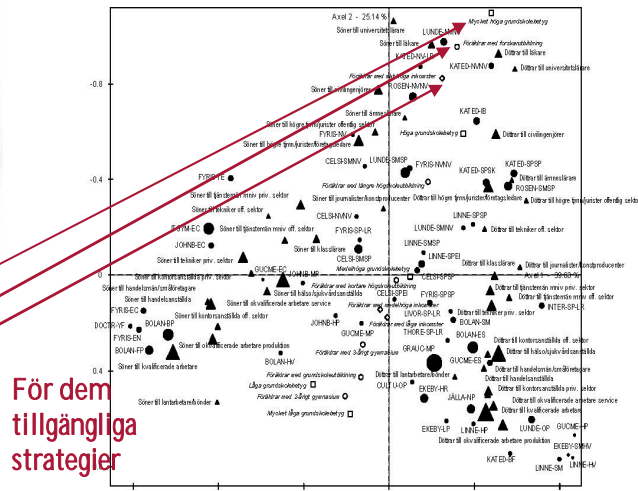

Förklaringsmodell à la Bourdieu

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

Individer (eller sociala grupper) utrustade med vissa dispositioner (habitus) och andra tillgångar (kapital)

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollära. Rekrutering till utbildning och yrke 1977–2009*, 2014, p. 181

Idealtyp (1)

En maximalt renodlad typ. Idealtypen för en basketspelare vore tre meter lång med 55 i skonummer. Weber talar gärna om "rena" typer.

Existerar inte i verkligheten där allt är mer eller mindre blandat.

Exempel: Weber åtskiljer fyra idealtyper för socialt handlande:

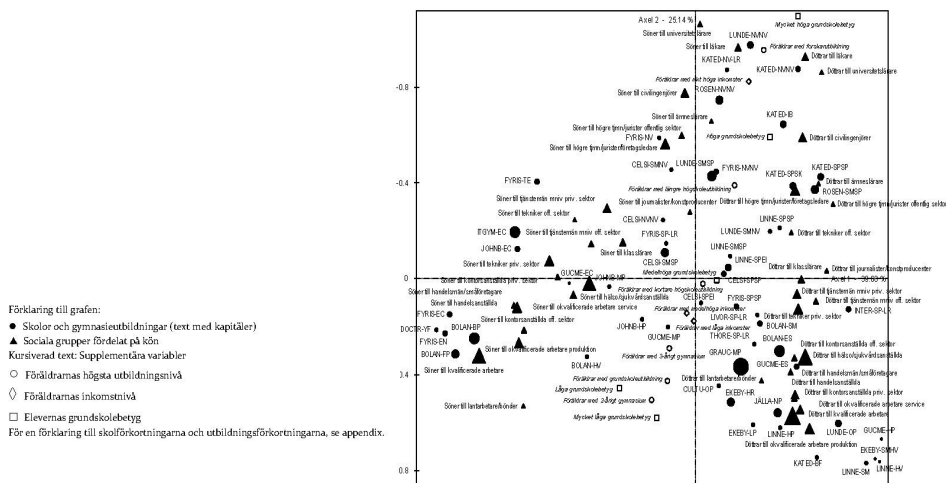
- målrationellt handlande
- värderationellt handlande
- traditionellt handlande
- känslomässigt handlande

Idealtyp (2)

Som forskningsmetodisk princip kan konstruktionen av idealtyper liknas vid adderande av extrempunkter till en genomförd geometrisk dataanalys.

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014*, p. 181

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

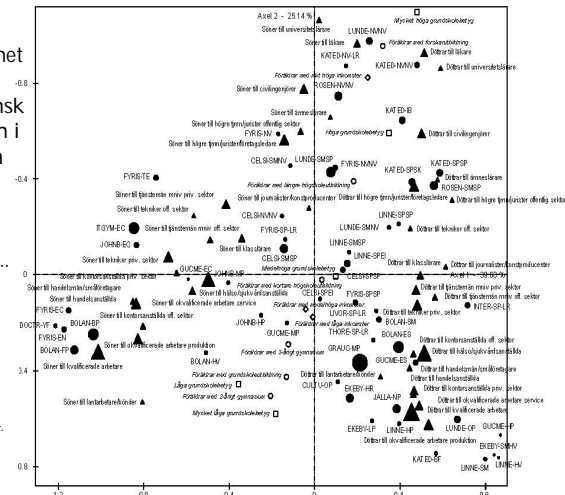
Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

En gymnasist som redan tilldelats Fieldsmedaljen i matematik, följer kurser vid KI, musikerprogrammet vid KMH och avancerade kurser i Teknisk fysik vid KTH, dessutom svensk juniormästare i långdistanslöpning och i schack, samt förstås högsta betyg i alla skolämnen och 2.0 på högskoleprovet, och vars båda föräldrar är nobelpristagare, farmor världsberömd violinist, morfar behärskar fjorton antika språk...

- Förklaring till grafen:
- Skolor och gymnasieutbildningar (text med kapitälter)
  - ▲ Sociala grupper fördelat på kön
  - Kursverand text: Supplementära variabler
  - Föräldrarnas högsta utbildningsnivå
  - ◇ Föräldrarnas inkomstnivå
  - Elevernas grundskolebetyg
- För en förklaring till skolförkortningarna och utbildningsförkortningarna, se appendix.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

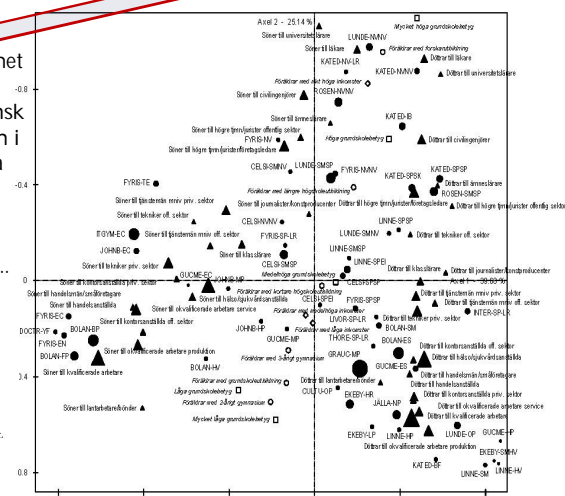
Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

En gymnasist som redan tilldelats Fieldsmedaljen i matematik, följer kurser vid KI, musikerprogrammet vid KMH och avancerade kurser i Teknisk fysik vid KTH, dessutom svensk juniormästare i långdistanslöpning och i schack, samt förstås högsta betyg i alla skolämnen och 2.0 på högskoleprovet, och vars båda föräldrar är nobelpristagare, farmor världsberömd violinist, morfar behärskar fjorton antika språk...

- Förklaring till grafen:
- Skolor och gymnasieutbildningar (text med kapitälter)
  - ▲ Sociala grupper fördelat på kön
  - Kursverand text: Supplementära variabler
  - Föräldrarnas högsta utbildningsnivå
  - ◇ Föräldrarnas inkomstnivå
  - Elevernas grundskolebetyg
- För en förklaring till skolförkortningarna och utbildningsförkortningarna, se appendix.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

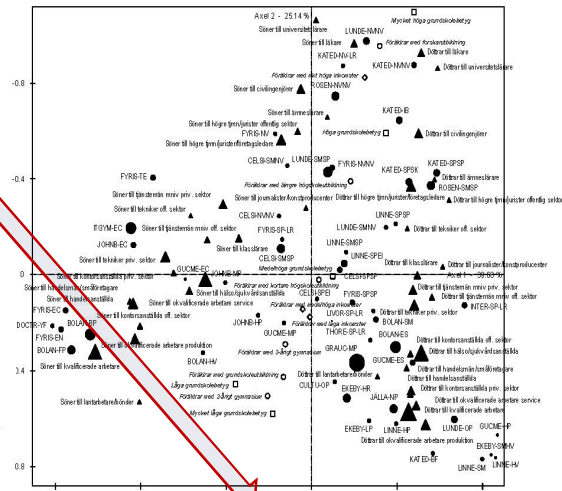

Ur Emil Bertilssons avhandling *Skollärare. Rekrytering till utbildning och yrke 1977–2009, 2014, p. 181*

Graf 10: Gymnasiefältet i Uppsala 2005–2008. 21 sociala grupper fördelat på kön samt supplementära variabler.

En gymnasist i total avsaknad av varje slags tillgång som värderas i utbildningsväsendet

- Förklaring till grafen:
- Skolor och gymnasieutbildningar (text med kapitälter)
  - ▲ Sociala grupper fördelat på kön
  - Kursivtext: Supplementära variabler
  - Föräldrarnas högsta utbildningsnivå
  - Föräldrarnas inkomstnivå
  - Elevernas grundskolebetyg
- För en förklaring till skolförkortningarna och utbildningsförkortningarna, se appendix.

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (1)

Herravälde (eller herradöme), ty. *Herrschaft*, är att någon, utan att utsättas för tvångsmakt i form av våld, hot el.dyl., underkastar sig någon annans vilja. Fotgängaren som inväntar grönt ljus vid övergångsstället fast vägen är tom och ingen polis inom synhåll, är underkastad herravälde. Weber skiljer noga mellan herravälde och makt.

Makt (ty. *Macht*) – kan utövas medelst fysiskt hot, polis, militär, ekonomisk utsvältning etcetera. Sådant behöver inte herraväldet.

För korta inledande definitioner av makt och herravälde se M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*, 5 uppl. 1972, pp. 28f.

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (2)

Det legitima herraväldet

Det legitima herraväldet mycket viktigt, enl. Weber, ty man kan ha "[...] skilda motiv för att foga sig. Herraväldet kan betingas av [1] rena intresseförhållanden, således av att den som åtlyder företar målrationella överväganden om fördelar och nackdelar därmed. Å andra sidan kan herraväldet grundas i [2] rent "skick och bruk", den slöa vanan vid det hemtama, eller [3] rent känslomässigt, i en *blott* personlig böjelse hos den som behärskas. Dock skulle ett herravälde som enbart vilade på en sådan grundval vara relativt labilt. Snarare brukar herraväldet, både hos den som härskar och den behärskade, vara invärtes underbyggt av rättsgrunder, grunder för dess "legitimitet", och när denna legitimitetstro skakas brukar det få vittgående följder."

(cit.fr. Max Weber: "Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* [1922], 5 uppl. 1982, p 475. Sv. övers. i D. Broady (ed.), *Läsestycken för samhällsvetare*, Uppsala, 5 uppl. 1998, p. 57.)

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (3)

Det legitima herraväldets tre typer:

1. Legalt herravälde
2. Traditionellt herravälde
3. Karismatiskt herravälde

Se t.ex. M. Weber: "Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* [1922] (Hrsg. Johannes Winckelmann). Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 5 uppl. 1982. Citat från pp. 475 f, 477, 478, 481 f återgivna och översatta i D. Broady, ur *Läsestycken för samhällsvetare*, SEC Reports 6, Uppsala universitet, 5 uppl. 1998, pp. 56 f)

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (4)

Weber om det legitima herraväldets tre typer

Herrschaft, d. h. die Chance, Gehorsam für einen bestimmten Befehl zu finden, kann auf verschiedenen Motiven der Fügsamkeit beruhen: Sie kann rein durch Interessenlage, also durch zweckrationale Erwägungen von Vorteilen und Nachteilen seitens des Gehorchenden, bedingt sein. Oder andererseits durch bloße »Sitte«, die dumpfe Gewöhnung an das eingelebte Handeln; oder sie kann rein affektiv, durch bloße persönliche Neigung des Beherrschten, begründet sein. Eine Herrschaft, welche nur auf solchen Grundlagen ruhte, wäre aber relativ labil. Bei Herrschenden und Beherrschten pflegt vielmehr die Herrschaft durch Rechtsgründe Gründe ihrer »Legitimität«, innerlich gestützt zu werden, und die Erhaltung dieses Legitimitätsglaubens pflegt weitgehende Folgen zu haben. An »Legitimitätsgründen« der Herrschaft gibt es, in ganz reiner Form, nur drei, von denen — im reinen Typus — jeder mit einer grundverschiedenen soziologischen Struktur des Verwaltungsstabs und der Verwaltungsmittel verknüpft ist.

I. *Legale Herrschaft* kraft Satzung. Reinsten Typus ist die bürokratische Herrschaft. Grundvorstellung ist: daß durch formal korrekt gewillkürte Satzung beliebiges Recht geschaffen und (bestehendes beliebig) abgeändert werden könne. Der Herrschaftsverband ist entweder gewählt oder bestellt, er selbst und alle seine Teile sind Betriebe. Ein heteronomer und heterokephaler (Teil-)Betrieb soll Behörde heißen. Der Verwaltungsstab besteht [p. 476] aus vom Herrn ernannten Beamten, die Gehorchenden sind Verbands-Mitglieder (»Bürger«, »Genossen«). Gehorcht wird nicht der Person, kraft deren Eigenrecht, sondern der gesetzten Regel, die dafür maßgebend ist, wem und inwieweit ihr zu gehorchen ist. Auch der Befehlende selbst gehorcht, indem er einen Befehl erläßt, einer Regel: dem »Gesetz« oder »Reglement«, einer formal abstrakten Norm. »[- -]

Unter den Typus der »legalen« Herrschaft fällt natürlich nicht etwa nur die moderne Struktur von Staat und Gemeinde, sondern ebenso das Herrschaftsverhältnis im privaten kapitalistischen Betrieb, in einem Zweckverband oder Verein gleichviel welcher Art, der über einen ausgiebigen hierarchisch gegliederten Verwaltungsstab verfügt. Die modernen politischen

Verbände sind nur die hervorragendsten Repräsentanten des Typus. [...] Die Bürokratie ist der technisch reinste Typus der legalen Herrschaft. Aber keine Herrschaft ist nur bürokratisch, d. h. nur durch kontraktlich engagierte und ernannte Beamte geführt. Das ist gar nicht möglich. Die höchsten Spitzen der politischen Verbände sind entweder »Monarchen« (erbarcharismatische Herrscher, s. u.) oder vom Volke gewählte »Präsidenten« (also plebiszitär-charismatische Herren, s. u.) oder von einer parlamentarischen Körperschaft gewählt [...]

II. *Traditionelle Herrschaft*, kraft Glaubens an die Heiligkeit der von jeher vorhandenen Ordnungen und Herrengewalten. Reinsten Typus ist die patriarchalische Herrschaft. Der Herrschaftsverband ist Vergegenschaftung, der Typus des Befehlenden »Herr«, der Verwaltungsstab »Diener«, die Gehorchenden sind »Untertanen«. Gehorcht wird der Person kraft ihrer durch Herkommen geheiligten Eigenwürde: aus Pietät. »[- -]

III. *Charismatische Herrschaft*, kraft affektuellem Hingabe an die Person des Herrn und ihre Gnadengaben (Charisma), insbesondere: magische Fähigkeiten, Offenbarungen oder Heldentum, Macht des Geistes und der Rede. Das ewige Neue, Außerweltliche, Niedagewesene und die emotionale Hingegenommenheit dadurch sind hier Quellen persönlicher Hingebung. Reinsten Typen sind die Herrschaft des Propheten, des Kriegshelden, des großen Demagogen. Der Herrschaftsverband ist die [p. 482] Vergegenschaftung in der Gemeinde oder Gefolgschaft. Der Typus des Befehlenden ist der Führer. Der Typus des Gehorchenden ist der »Jünger«. Ganz ausschließlich dem Führer rein persönlich um seiner persönlichen, unwerktäglichen Qualitäten willen wird gehorcht, nicht wegen gesetzter Stellung oder traditioneller Würde.

Max Weber: "Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* [1922] (Hrsg. Johannes Winkelmann). Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 5. uppl. 1992. Citat från pp. 475 f, 477, 478, 481 f.

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (5)

Weber om det legitima herraväldets tre typer, sv. övers.

Herravälde, dvs chansen för att en bestämd befällning åltydes, kan bero på att man har skilda motiv för att föga sig. Herraväldet kan betingas av rena intrasseförhållanden, således av att den som åltyder företar målrationella överväganden om fördelar och nackdelar därmed. Å andra sidan kan herraväldet grundas i rent "skick och bruk", den sloa vana vid det hemtama, eller rent känslomässigt, i en blott personlig böjelse hos den som behärskas. Dock skulle ett herravälde som enbart vilade på en sådan grundval vara relativt labilt. Snarare brukar herraväldet, både hos den som härskar och den behärskade, vara invärtes underbyggd av rättsgrunder, grunder för dess "legitimitet", och när denna legitimitetsroskakas brukar det få vittgående följder.

I helt ren form existerar blott tre "legitimitetsgrunder" för herravälde, av vilka — som rena typer — vara och en är knuten till helt skilda sociologiska strukturer hos förvaltningsstaben och förvaltningsredskapen.

I. *Legalt herravälde*, som fungerar i kraft av förordningar. Den rena typen är det byråkratiska herraväldet. Den grundläggande förställningen är att vilken som helst rätt kan skapas eller avskaffas genom en formellt korrekt och fritt vald förordning. Hela den kår av människor som utövar herraväldet, liksom de skilda antingen valda eller utnämnda delarna av denna kår, ingår i en verksamhet. En heteronom och heterokofal del av denna verksamhet bör kallas en myndighet. Förvaltningsstaben består av härskaren utnämnda ämbetsmän, de som åltyder är kårens medlemmar (medborgare, partikamrater).

Det är icke personen själv som åltydes i kraft av sina egna rättigheter. I stället är det den stadgade regeln som åltydes, och därmed är det regeln som avgör vem som skall åltydas och i vilken utsträckning så skall ske. Även den som befälly åltyder en regel när han utfärdar en befällning, han åltyder "lagen" eller "reglementet", en formell abstrakt norm. [...]

Under det "legala" herraväldets typ faller givetvis inte blott statens och kommunens moderna struktur, utan även herraväldet för holländarna i det privata kapitalistiska företaget eller i vilken som helst målriktad sammanslutning eller förenings som förfogar över en tillräckligt stor hierarkiskt indelad förvaltningsstab.

De moderna politiska sammanslutningarna utgör blott de mest utpräglade representanterna för denna typ. [...]

Byråkratinar den tekniskt sett rena typen av legalt herravälde. Men inget herravälde är enbart byråkratiskt, dvs genomfört av uteslutande kontraktsanställda och utnämnda ämbetsmän. Toppliggarna inom de politiska sammanslutningarna är antingen "monarker" (karismatiska härskare genom arv, se nedan) eller av folket valda "presidenter" (dvs plebiszitär-karismatiska härskare, se nedan) eller valda av ett parlamentariskt organ [...]

II. *Traditionellt herravälde*, som fungerar i kraft av tron på att de sedan gammalt existerande ordningarna och härskarmakterna är heliga. Den rena typen är det patriarkala herraväldet. Det traditionella herraväldets sammanslutning är en gemenskap, "härskaren" är typen för den som befälly, förvaltningsstaben är "tjänare" och de som åltyder är "undersåtar". Man lyder en person i kraft av dennes nedärvda helgade egenvärde, av vördnad. [...]

III. *Karismatiskt herravälde*, som fungerar i kraft av en känslomässig hänförelse till härskarens person och de nådegåvor (karisma) som är knutna till denna person, i synnerhet magiska förmågor, uppenbarelser eller hjälteed, andens och språkets makt. Källorna till denna personliga hänförelse är det evigt nya, det extraordinära, det aldrig förut skådade, samt den känslomässiga hänförelse som detta väcker. Den rena typen är profetens, krigshjältens och den store demagogens herravälde. Herraväldets sammanslutning är församlingens eller lärjungeskarens gemenskap. Typen för den som befälly är *ledaren*. Typen för den som åltyder är "lärjungen". Man lyder uteslutande ledaren som person, tack vare dennes personliga, extraordinära egenskaper, icke på grund av hans lagstadgade ställning eller på grund av traditionella värden.

Övers. D. Broady, ur *Läsestycken för samhällsvetare*, SEC Reports 6, Uppsala universitet, 5 uppl. 1998.

Övers. fr. M. Weber: "Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* [1922] (Hrsg. Johannes Winkelmann). Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 5. uppl. 1982. Citat från pp. 475 f, 477, 478, 481 f.

UPPSALA
UNIVERSITET

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (6)

Weber om byråkrati

Det byråkratiska herraväldet är den renaste typen av legalt herravälde. Den byråkratiska förvaltningen är fröet till den moderna västerländska staten. På sitt nuvarande utvecklingsstadium kräver kapitalismen byråkrati. Byråkratins förvaltningsstab kännetecknas av sådant som att man härskar i kraft av förordningar, intar en opersonlig hållning, ska behandla alla lika utan avseende på person, innehar kontraktsanställning och pensionsavtal, är utbytbar, förväntas drivas av plikt och inte av kärlek eller entusiasm. Obs. att byråkrati i Webers mening karakteriserar inte bara staten utan även "kyrkan, armén, partier, näringslivet, intressesammanslutningar, stiftelser och vad det vara må".

Se t.ex. pp. 126–130 i Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriß der verstehenden Soziologie* [1922] (ed. Johannes Winckelmann), J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 5 uppl. 1972.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

2020-04-02

31

UPPSALA
UNIVERSITET

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (7)

Litteratur som man arbetar mer intensivt med bör förstås läsas på originalspråk, om möjligt. Om det inte låter sig göras, är det en god vana att ha originalet till hands för att vid behov ta reda på vilken vokabulär som döljer sig bakom översättarens ordval och formuleringar. Här exempel på översättningssvårigheter rörande Webers term *Herrschaft* (herravälde):

Översättning till svenska inga problem. Vi förfogar ju över ordet herravälde (eller herradöme), som bevarat förbindelsen – fast den svenska stavningen kan vilseleda – med ord som härska (ty. *herrschen*), härskare (ty. *Herr*) och uttryck som godsherre, familjens herre osv.

Inte heller franska författares hantering av Webers *Herrschaft* brukar vålla problem eftersom *domination* är den etablerade översättningen av ordet. I sammanhang där Weber (och före honom Marx) skrivit om "den härskande klassen" använder således franska författare (t.ex. Bourdieu) uttrycket "den dominerande klassen".

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

2020-04-02

32

UPPSALA
UNIVERSITET

Herravälde, bl.a. det legitima herraväldet (8)

Däremot, i engelskspråkiga texter av och om Weber översätts *Herrschaft* lite hipp som happ, i värsta fall med *Power*, varigenom Webers distinktion *Macht/Herrschaft* suddas ut. Bland andra översättningar av *Herrschaft* förekommer *rule*, *authority* och *domination*, vilket illustreras av följande titlar.

- M. Weber (1958), "The three types of legitimate rule," *Berkeley Publications in Society and Institutions*, 4 (1): 1-11, 1958. Translated by Hans Gerth.
- M. Weber, "The Three Pure Types of Legitimate Authority," pp. 328 ff in M. Weber: *The Theory of Social and Economic Organization*. Ed. Talcott Parsons. New York: Oxford University Press, 1947.
- M. Weber, "Chapter III. The types of legitimate domination," pp. 212 ff in M. Weber, *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*. Eds. Guenther Roth & Claus Wittich. Berkeley: University of California Press, 1968.

Den som är obekant med Webers originaltexter och vokabulär kan inte gissa att ett och samma begrepp döljer sig bakom översättningarnas *rule*, *authority* och *domination*.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

2020-04-02

33

UPPSALA
UNIVERSITET

Slutsats om översättningar

Det finns många fler exempel på fallgropar om man försöker förstå Weber med hjälp av amerikanska översättningar. Och franska sociologer och vetenskapshistoriker har sedan länge hånat de i deras tycke absurdistiska amerikanska Durkheim-översättningarna.

Vad gör den som trots allt är tvungen att bruka översättningar? Här två råd. Ifall texten är viktig för dig, lägg originaltexten bredvid översättningen om försök att identifiera åtminstone nyckeltermerna och de centrala formuleringarna. Vidare, betrakta en översättning som ett bland andra hjälpmedel – jämte handböcker, ordböcker, sekundärlitteratur – som kan behövas för att närma sig en text. Tro inte att den kan ersätta originaltexten.

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broadysoc/

2020-04-02

34

Fält (1)

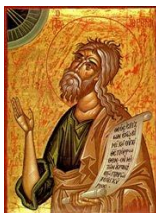
Ett nyckelbegrepp hos Bourdieu. Inspiration från Max Webers analys av det religiösa fältet.

Se särskilt kapitlet "Typen religiöser Vergemeinschaftung", pp. 245–381 i Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriß der verstehenden Soziologie* [1922] (ed. Johannes Winkelmann), J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 5 uppl. 1972.

Prästen

Det religiösa fältet, à la Max Weber

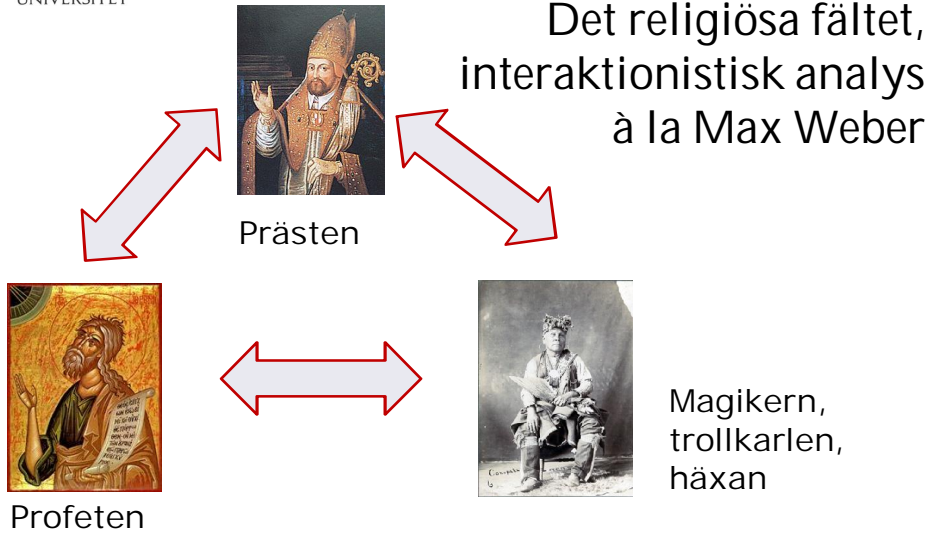

Profeten

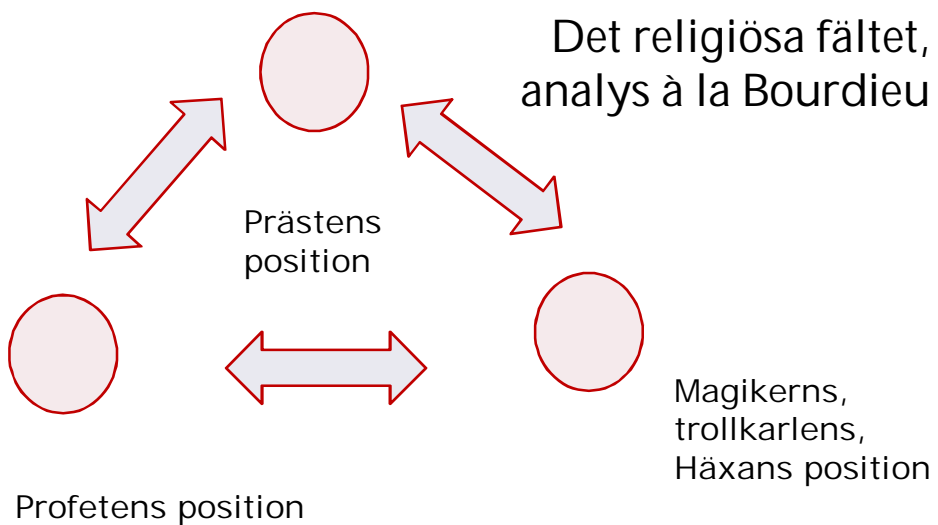

Magikern,
trollkarlen,
häxan

Det religiösa fältet, interaktionistisk analys à la Max Weber

Det religiösa fältet, analys à la Bourdieu

Rationalisering (1)

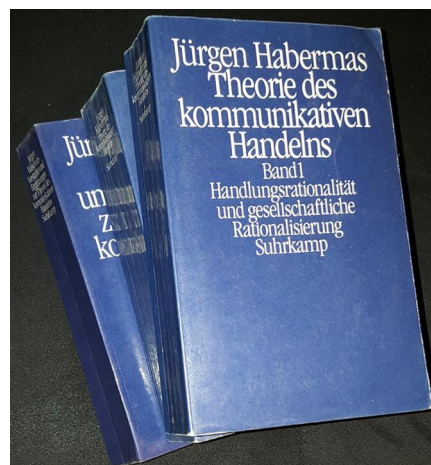
Rationalisering (ty. *Rationalisierung*), den process som innebär att värdesfärerna vetenskap, konst och etik skiljer ut sig från varandra och att därvid vetenskapen (eller mer generellt: den västerländska rationalismen) blir dominerade och lägger under sig ständigt större delar av samhället.

Enligt Weber var det framför allt genom byråkratin som rationaliseringen fortskred.

Webers teser om rationaliseringen, dvs. utdifferiering av olika slags handlande och förnuft och vetenskapens och teknikens utbredning, återkom hos Jürgen Habermas (inflytelserik uppsats "Technik und Wissenschaft als 'Ideologie'" i boken med samma titel, 1968).

Rationalisering (2)

Rationalisering förblev ett tema hos Habermas, t.ex. i dennes huvudarbete *Theorie des kommunikativen Handelns*, 1981.

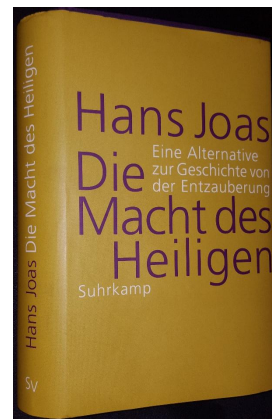

Avförtrollning (1)

Avförtrollning eller avmystifiering (ty. *Entzauberung*, eng. *disenchantment*), varmed Weber avsåg att människor gradvis upphört att tro på magi, vilket varit en flera tusen år lång process, från de judiska gammaltestamentliga profeterna till den protestantiska asketismen.

Avförtrollning (2)

En ny (publ. i okt. 2017) uppmärksam kritik av Webers avförtrollnings-teori är Hans Joas, *Die Macht des Heiligen. Eine Alternative zur Geschichte von der Entzauberung.*

Statusgrupp

Många sociologer ägnar sig åt ett slags dubbel bokföring genom att kategorisera människor i dels samhällsklasser, klassfraktioner o.likn., dels i statusgrupper definierade av livsstil, status o.likn. – grovt sagt i Marx resp. Webers efterföljd.

Aktualisering av historien (1)

Historieforskning skall knytas till samtidens brännande vetenskapliga problem.

Exempel: Weber själv var monomant upptagen av frågan om kapitalismens uppkomst och utveckling och använde sitt encyklopediska kunnande om mänsklighetens tidigare högkulturer för att förstå den saken.

I Frankrike tog Raymond Aron fasta på denna Webers uppfattning om vad historieskrivning ska vara bra för.

Aktualisering av historien (2)

Kontroversiell ståndpunkt, risk för att hamna den nuförtiden illa ansedda historieskrivning som kallas "whiggish", varmed avses böjelsen för att tolka skeenden i det förflutna som blotta preludier till sentida mer utvecklade stadier. T.ex. att tolka 1800-talets fenomen så att säga med facit i hand, som blotta led i en utveckling mot demokrati, mänskliga rättigheter och välfärdsstat.

Ett typexempel är den tanke som uttrycks i boktiteln *Vägen till en demokratisk skola : skolpolitik och skolreformer i Sverige från 1880- till 1970-talet* (Åke Isling, 1974).

– eller utifrån andra politiska utgångspunkter som etapper på vägen mot utvecklad marknadsekonomi...

Förståelse (1)

Förståelse (ty. *Verstehen*).

Webers sociologi kallas förståelsesociologi (ty. *Verstehenssoziologie*), t.ex. i undertiteln till *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*, 1922

som på eng. översatts ...*interpretative sociology*.

Förståelse (2)

Åtskillnaden mellan att förståelse (ty. *Verstehen*) och förklaring (ty. *Erklärung*) går tillbaka på Wilhelm Dilthey (1833-1911) som betonade egenarten hos *Geisteswissenschaften* (humanvetenskap, motsv. nutida humaniora och åtskilligt av samhällsvetenskapen) gentemot naturvetenskapen: humanvetare förstår, naturvetare förklarar.

Obs att tidigare (innan Dilthey, ungefärligen) gjordes inte denna skarpa skillnad mellan humanvetenskap och naturvetenskap.

Värdefrihet

Weber förespråkade värdefrihet (ty. *Wertfreiheit*) i betydelsen att man *inom* vetenskapen skall avstå från värdeomdömen.

Dvs. ett förbud mot att låta vetenskapligt arbete bygga på eller mynna ut i värdeomdömen. Vetenskapsmän liksom lärare och studenter ska hålla borta sina egna ställningstaganden i politiska eller andra icke-vetenskapliga frågor från sin forskargärning och från undervisningen vid universiteten.

Med Webers berömda formulering: "Politik hör inte hemma i föreläsningssalen" (*Politik gehört nicht in den Hörsaal*, cit. ur föredraget "Wissenschaft als Beruf", 1917).

Häri hade Weber samma uppfattning som durkheimianerna och många andra, exempelvis i Sverige filosofen Axel Hägerström (1868–1939), grundaren av "Uppsalaskolan" som hyllade den s.k. värdenihilismen, motsv. Webers värdefrihet.

UPPSALA
UNIVERSITET

____SLUT____

Donald Broady, www.skeptron.uu.se/broady/sec/

49